

Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum i 2018.

Sæsonen blev bogstavelig talt skudt i gang – nemlig med et kæmpe festfyrværkeri på museets fødselsdag mandag den 29. januar. Museet fejrede sin åbningsdag med også at igangsætte en ekstraordinær indsamling af genstande, fotos og historier med tilknytning til Gammel Estrup. Det indsamlede materiale skulle danne basis for en ”vidensbank” og bruges i museets fortælling om det vigtige samspil mellem lokalområde og herregård gennem tiden. Dele af det indsamlede materiale skulle desuden bruges i særudstillingen *Mit Gammel Estrup*, hvor museet ville fortælle historien om Gammel Estrup – både som arbejdsplads og hjem for mange tjenestefolk og landarbejdere gennem tiden og som museum for området siden 1930. Knap 400 lokale borgere mødt op 29. januar og bidrog med deres egen historie til museets forskere og formidlere, der i dagens anledning stod klar til at dokumentere de mange spændende historier. Arrangementet sluttede som omtalt med et imponerede fyrværkerishow, som kunne nydes fra første pakke i *Borggården*. Fyrværkeriet lod dog vente lidt på sig, da igangsætningen drillede, men det var ventetiden værd – og den smukke, klare januarhimmel lod sig villigt lyse op af rosetter, stjerner og farvestrålende fyrværkeribloomster i den halve time, som fyrværkeriet varede. En festlig og forrygende start på året, som fortsatte i højt tempo med mange aktiviteter og besøgende hele året igennem, hvilket betød at museet gik ud af året med et samlet besøgstal på 96.273¹. Trods beskedne økonomiske og personalemæssige ressourcer har museet således endnu engang formået – gennem vedkommende og nærværende museumsoplevelser – at tiltrække både lokale besøgende og turister fra nær og fjern. Og de mange besøgende var ovenikøbet begejstrede for museet. Det understøttes af de mange anmeldelser, man kan finde på Google, Facebook og TripAdvisor, men også af den Nationale Brugerundersøgelse, som udføres af Rambøll for Slots- og Kulturstyrelsen. Helt overordnet har Gammel Estrup en højere tilfredshed end andre museer, noget som man må være både glad for og stolt over. I undersøgelsen placeres museet i top på stort set alle parametre. Ikke mindst hvad angår atmosfære, mulighed for at være et rart sted og medarbejdernes venlighed og imødekommenhed. Det er til stor glæde for museet, at det lige præcis er disse forhold, som brugerne særligt fremhæver – da netop nærvær, imødekommenhed og helhedsoplevelsen er en del af Gammel Estrups DNA.

Ferieaktiviteter og formidling for børn og unge.

I 2018 deltog 4523 børn og unge i et undervisningsforløb på Gammel Estrup, hvilket betyder en stigning på cirka 21 procent i sammenligning med året før. Stigning i antallet af børn og unge på museet afspejler Gammel Estrups strategiske fokus på børn og unge, der som fremtidens byggesten udgør en vigtig målgruppe blandt museets gæster. Dette fokus udmøntedes desuden i en lang række aktiviteter og tilbud for børn i skoletid såvel som fritid på museet.

I vinterferien havde børn og barnlige sjæle mulighed for at prøve kræfter med museumsarbejdet gennem en aktivitet, hvor man i en stor sand- og jordkasse skulle udgrave kopier af historiske genstande. Man kunne efterfølgende lave sin egen miniudstilling eller få taget et portrætfotografi klædt ud som en ridder eller grevinde fra Gammel Estrups historie. Endelig kunne man komme med på en særlig børneomvisning, hvor herregården af museets formidlere blev vist frem set fra et barns synsvinkel.

Påskeferien stod i æggets tegn på Gammel Estrup, hvor man kunne lede efter æg gemt i herregårdshaven, dekorere æg med mønstre og portrætter fra Gammel Estrups historie samt lave æggevæddeløb på den gamle herregårds snirklede trapper.

Museets strategiske satsning på børn og unge som målgruppe udmøntede sig desuden i *Herregårdsmarked for børn*, hvor museets traditionelle herregårdsmarked havde et særligt fokus på børn i

¹ Der er desværre ikke kommet ny attractionsliste (VisitDenmark) for 2018 (i 2017 lå vi nummer 60). Ligesom Danmarks Statistik ikke har offentliggjort museumsbesøgstallene endnu...

1700-tallet, og hvor børn og unge kunne komme i lære i som greve eller grevinde eller lave deres eget ordensbånd eller ridderbrev.

Sommerferiens børneaktiviteter tog udgangspunkt i den nyåbnede udstilling *Moderne tider hos greven*, hvor alle pilingre kunne prøve kræfter med skrivemaskiner, grammofooner og telefoner fra 1920'erne. Børn og unge slog sig løs blandt datidens nymodens teknologiske apparater og fik – ud over ny viden om nogle af fortidens forløberne for moderne teknologi – også deres fine maskinskrevne breve med sig hjem.

Efterårsferien stillede traditionen tro skarpt på herregårdene som selvforsynende enheder med æblemøsteri i *Orangeriet*, hvor publikum kunne smage æbler, de selv havde plukket i Gammel Estrups historiske æbleskov. Hele ferien kunne man også opleve husjomfruen sylte og henkoge havens råvarer, og man kunne købe hjemmelavet kvædemarmelade fremstillet af kvæder fra *Herregårdshaven* med hjem.

Julen er som bekendt børnenes fest, og på Gammel Estrup var der traditionen tro bageværksted for børn hele december måned, hvor man kunne fremstille sine egne lækre peberkager. Børn og unge kunne samtidig prøve kræfter med gammeldags juleklip og fremstilling af historisk julepynt. De mindste fra lokalområdets børnehaver var desuden på besøg og hørte om herregårdsnissen.

Med støtte fra Norddjurs Kommune afholdt museet to særlige læringsuger i 2018, hvor mere end 1.000 børn fra grundskolens yngste klasser deltog i aktiviteter med udgangspunkt i middelalderen hen over tre dage i august. I november måned gentog museet succesen og afholdte temadage om 1800-tallets herregårdshistorie målrettet gymnasieelever. Her prøvede eleverne kræfter med 1800-tallets tyndelovgivning og demokratiske processer i samtiden og fik dermed en større indsigt i de værdier, som det moderne demokratiske Danmark bygger på.

I 2018 blev *Læringsmesse Norddjurs* afholdt for allerførste gang, hvor mere end 100 lærere og pædagoger gæstede Museum Østjylland, som dannede ramme for arrangementet, der bød på taler fra borgmester i Norddjurs Jan Petersen, stande fra kommunens udbydere af eksterne læringstilbud samt oplæg fra forsker i undervisning uden for skolernes mure, Karen Seierø Barfod. *Læringsmesse Norddjurs* er en del af det kommunale kulturtjenesteprojekt *Læring Norddjurs*, der er støttet af Slots- og Kulturstyrelsen og Norddjurs Kommune, og som i perioden 2017-2020 skal styrke og udvide børnekulturen i Norddjurs. Målet med *Læring Norddjurs* er, at børn og unge i en kommune præget af få kulturelle læringstilbud bliver klædt endnu bedre på til fremtiden end deres jævnaldrende i storbyer præget af mange kulturtilbud. Den 3. september dannede Gammel Estrup som endnu en udmøntning af *Læring Norddjurs* ramme om en særdeles velbesøgt temadag om læreplanstemaer og kulturinstitutionernes rolle i dagtilbuddenes hverdag. Dagen blev planlagt i samarbejde med *Nationalt Netværk af Skoletjenester*, og mere end 65 formidlere og andre fagprofessionelle deltog i arrangementet, der indeholdt oplæg fra forskere samt workshops om kreativ kulturarvsformidling for de mindste. På samme vis stod det faglige netværk under *Læring Norddjurs*, - *Netværk for Kulturel Læring* for en række efteruddannelseseftermiddage for lærere og pædagoger i Norddjurs i løbet af 2018.

I 2018 fortsatte museets naturvejleder arbejdet med at formidle og tilgængeliggøre herregårdens kulturmiljø. I maj måned blev børn og unge for eksempel budt på særlige undervisningstiltag med fokus på herregårdsjagt, hvor man kunne opleve det nedlagte vildt på tæt hold til *Jagtdag* den 16. maj med en flot vildtparade i *Borggården*.

Skovens Dag blev på samme vis markeret i 2018 med en storstilet *Skovfestival* i samarbejde med Det Grønne Museum og Skovskolen, Eldrupgaard. På dagen kunne publikum blandt andet deltage i en kulturhistorisk vandring i den gamle herregårdsskov *Lunden* og køre med hestevogn til *Skovarbejderhuset*, hvor museets frivillige ventede med kaffe og pandekager fra det lille brændekomfur i den gamle skovarbejderbolig.

Sports Dag inviterede deltagerne på en vandring i Gammel Estrups rige kulturmiljø med besøg ved slægten Scheels familiegravsted og resterne af den gamle ulvefælde i *Lunden*. *Arbejdernes Internationale*

Kampdag blev traditionen tro markeret i *Skovarbejderhuset Mikkelsdal*, hvor dragtklædte formidlere bød på kaffe fra *Madam Blå* samt historier om livet som skovarbejder i første halvdel af 1900-tallet.

I samarbejde med Norddjurs Kommune gennemførte Gammel Estrup i juni måned en cykeltur rundt i det historierige herregårdslandskab i Norddjurs med besøg ved kirker og herregårde i kommunen. Omkring 50 personer oplevede Norddjurs på to hjul i strålende solskin, så dagen kunne ikke andet end blive en stor succes.

Ved indgangen til forrige århundrede var krebs en almindelig spise for herskab såvel som tjenestefolk på herregårdene, og derfor formidlede museets naturvejleder denne historie på *Naturens Dag*. Der var således masser af aktiviteter med den velsmagende signalkrebs, som lever i stort antal i Alling Å, der løber tæt forbi Gammel Estrup, og der var på dagen også masser af andre oplevelser i det lokale herregårdslandskab – blandt andet en cykeltur på *Banestien*, der Gammel Estrup med både Pindstrup i syd og Ryomgård i nord.

I juni måned deltog Gammel Estrup ved indvielsen af byfornyelsen i Auning. Lokale børnehavebørn havde til lejligheden fremstillet deres egne ridderskjold og deltog i festlighederne sammen med ”grevnen og grevinden” fra Gammel Estrup.

Arrangementer

Gammel Estrup kunne gennem året præsentere en række spændende arrangementer og events, og året begyndte som tidligere nævnt med et brag af en *Åbningsfest* i januar – en fest som også rummede startskuddet til indsamlingsprojektet *Mit Gammel Estrup*. Februar og marts var således præget af denne satsning, hvor der blev samlet yderligere genstande og beretninger ind fra lokalområdet. Satsningen udmøntede sig i en særudstilling, og den blev åbnet med en særlig fortælleeftermiddag, hvor lokale ildsjæle fortalte skrøner om deres liv i området omkring Gammel Estrup.

I marts var der traditionen tro Århundredets Festival. Temaet var *La belle Epoque* – den skønne tid – og man kunne i den anledning tage *Vidensbussen* fra Aarhus direkte til Gammel Estrup, hvor der undervejs blev fortalt om herregårdslandskabet. På Gammel Estrup blev der vist rundt i udstillingen *Moderne Tider* på anden sal, inden deltagerne fik kaffe og kage fra Herregårdskøkkenet. Foråret bød også på en række spændende temadage, heriblandt Forskningens Døgn arrangeret af Dansk Center for Herregårdsforskning samt en række udendørs temadage i herregårdens kulturmiljø såsom 1. maj i Skovarbejderhuset og Skovens Dag, Jagtdag og Sporenes Dag. Der blev også fejret Mors Dag med gratis kaffe til mor og National Mytedag.

Juni måned var vanen tro præget af Gammel Estrup Herregårdsmarked – Gammel Estrups største enkeltstående formidlingssatsning, hvor over 100 frivillige er med til at levendegøre 1700-tallets herregårdsliv blandt både adelsfolk og bønder. Temaet for herregårdsmarkedet var *Børnenes Herregårdsmarked*, og der var i den anledning særlige børneaktiviteter såsom fægteskole og guvernantegymnastik, og flere børneaktører i dragter var med til at agere 1700-talsbørn.

Henover sommeren var der også flere aktiviteter i slotskapellet, hvor der blandt andet blev afholdt aftengudstjeneste og musikgudstjeneste. I sensommeren var Riddersalen ramme om en kirkekoncert, en kammerkoncert og en særlig filmfremvisning, hvor salen for en enkelt aften blev omdannet til biograf, og man kunne se den danske klassiker *Baronessen fra Benzintanken*, som er et skoleeksempel på en af de mange såkaldte herregårdsfilm, der blev produceret i efterkrigstiden.

På *Allehelgensaften* den 31. oktober åbnede Gammel Estrup dørene for omkring 1.000 glade, spændte og modige gæster. Gammel Estrup har gennem en længere årrække afholdt en stemningsfuld Allehelgensaften, hvor herregårdens spøgelseshistorier fortælles og levendegøres i stearinlysenes skær, og det er altid en stor succes. Billetterne bliver udsolgt, før begivenhed kan nå at blive markedsført og til stor glæde for museet, lykkes det oven i købet på denne aften at tiltrække folk, som ikke repræsenterer det sædvanlige museumspublikum.

Året sluttede med *Jul på Gammel Estrup*, som efterhånden er blevet en fast tradition for rigtig mange. Udover juleudstillingen *Jul for herskab og tjenestefolk* levendegør Gammel Estrup herregårdsjulen i stuer og sale og gennem aktiviteten i Herregårdskøkkenet. Gennem hele december måned frem til jul kunne man smage på historisk julebag og følge arbejdet med at frembringe julesul, som det blev tilberedt på herregården for 100 år siden. Ville man prøve kræfter med jul som skovarbejder, så åbnede museet mulighed for særlige juleovernatninger i Skovarbejderhuset – et tiltag, som fik stor opmærksomhed og mediebevågenhed. I anden adventsweekend var der som en særlig gimmick arrangeret en julekagedyst mellem Dansk Folkepartis Kristian Thulesen Dahl og De Radikales Morten Østergaard, der dystede på julebag foran et talstærkt publikum. Lillejuleaften gentog museet succesen fra 2017 med en særlig julegudstjeneste i Slotskapellet med efterfølgende juletræsdans i Riddersalen, og julestemningen var helt i top. Havde man ikke fået nok af julen, kunne man besøge Gammel Estrup i tre dage mellem jul og nytår – et tilbud som rigtig mange benyttede sig af.

Gennem hele året holdt Herregårdskøkkenet åbent med salg af kaffe og kage ved arrangementer, i skoleferier og op til jul. Ligesom man alle tirsdage og torsdage kunne besøge syværkstedet og alle onsdage kunne opleve arbejdet med Gammel Estrups køkkenhave og Skovarbejderhus. Alle disse aktiviteter er båret af museets dedikerede frivillige, som også hjælper med alle mulige andre opgaver som at gå brandvagt, dele flyers ud, lave blomsterdekorationer, vise rundt og i det hele taget give en hånd med, hvor der er brug for det. De frivillige er således en utrolig vigtig del af museets virke, og de gør det muligt for museet at tilbyde et levende museum med mange aktiviteter for de talrige gæster, der besøger museet hvert år.

Udstillinger

Udstillingen *Mit Gammel Estrup* åbnede lørdag den 24. februar. Forud for udstillingsåbning var gået nogle måneder med indsamling af historier, fotos, genstande og viden om privatpersoners møde med herregården Gammel Estrup gennem de seneste 100 år. De danske herregårde har historiske set været de største arbejdspladser i lokalområderne helt frem til midten af 1900-tallet. I takt med mekaniseringen af landbruget har færre og færre dog arbejdet i herregårdenes skove, marker og stalde. Mange herregårde har derfor fået en ny rolle i lokalsamfundet – som på Gammel Estrup, hvor stedet er blevet en ramme om familiebegivenheder og lignende; en historie, som det er vigtigt at fortælle og bevare. Udstillingen, som mange lokale havde bidraget aktivt til, blev vist i Orangerierne og besøgt af mange glade gæster helt frem til slutningen af maj.

Med donationer fra seks fonde – nemlig Augustinus Fonden, Inge og Asker Larsens Fond, Knud Højgaards Fond, Grosserer, Konsul N.C. Nielsens Fond, Slots- og Kulturstyrelsen og Henny og Johan Richters Fond – kunne museet gennemføre fjerde og sidste etape af den seneste 10 års plan for museets udstillingsarealer. Planen, der blev igangsat i 2008, blev således gennemført på ”normeret” tid og festligt afsluttet med åbning af et nyt udstillingsafsnit, der fortæller historien om tiden, hvor herregårdens sidste greve, Christen Scheel (1853-1926) overtog herregården efter sin mor, Christiane Munk (1830-1918). De fire rum, der illustrerer tiden o. 1920, fik titlen *Moderne tider hos greven* og formidler dagliglivet på herregården set gennem indretningen af og funktionen i et moderne herskabshjem, hvor slægtens gamle møbler stod side om side med moderne teknologi i form af telefoner, rejsegrammofoner og elektriske lampetter. Museets brugere har taget vel imod de nye rum, der også indeholder et fotoatelier, hvor man kan klæde sig ud i tidens dragtmode, tage selfies og uploade sine billeder under hashtagget *grevensfotoalbum*. Med udstillingen afsluttes således 10 års intens restaurering- og nyformidlingsvirksomhed i syd- og vestfløjen, og museet tager i det nye år fat på næste 10 årsplan, der gælder for perioden 2019-29.

Årets sidste udstilling var juleudstillingen, som fortæller om julen på de danske herregårde i første fjerdedel af 1900-tallet. På dette tidspunkt var der stadig forskel på herskabet og de ansatte, men i juletiden var man dog oftest sammen på en anden måde end resten af året. Fælles var nemlig gudstjenesten i

kapellet og juletræet i *Riddersalen*, hvor tjenestefolkene helt ekstraordinært fik lov til at komme op og gå med grevefamilien rundt om træet og synge salmer. De ansatte fik også julegaver af herskabet – men her efter hørte ligheden dog op. Så snart gaverne var delt ud, gik man atter hver til sit og spiste sin julemad i henholdsvis *Folkestuen* og *Spisestuen*.

Udgivelser

Bogen *Fyrstelige Måltider*, som var nr. 13 i bogserien *Herregårdshistorie*, formidler historien om det kongelige taffel fra middelalderen til vore dage, hvor især Prins Henriks betydning for udviklingen af det moderne måltid i anden halvdel af 1900-tallet danner en interessant afslutning på emnet ved at pege på maden og måltidets betydning som en social og central begivenhed i en familie. Bogen blev præsenteret både i Jylland og på Sjælland, henholdsvis den 29. januar og den 5. februar. Førstnævnte præsentation var et offentligt arrangement på Gammel Estrup, mens lanceringen den 5. februar foregik i *Gallasalen* i Christians 8.s Palæ for et særligt indbudt publikum. Arrangementet i København var ekstra festligt, idet D.K.H. Prins Joachim og Prinsesse Marie deltog – prinsen endda med en engageret og medrivende tale, der yderligere satte bogen og Prins Henriks særlige viden og interesse for gastronomi ind i en større sammenhæng. En lang række betydende danske fonde havde muliggjort udgivelsen; Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond, Grosserer, Konsul N.C. Nielsens Fond, Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, Overretssagfører L. Zeuthens Mindelegat, Møllerens Fond, Konsul Georg Jorck og Hustru Emma Jorck's Fond, Ernst og Vibeke Husmans Fond og Dronning Margrethe og Prins Henriks Fond.

Omkring 1. december var årets anden udgivelse klar – *Herregårdshistorie 14* – med et fagfællebedømt tema om herregårdens kvinder gennem tiden. Syv fortællinger fordelt på seks forskellige århundreder. Gennem disse fortællinger får læseren indblik i nogle af de mangfoldige roller, funktioner og personligheder, som fyldte herregårdene – både dengang og nu. Ud over temaet om kvinder indeholder bogen også artikler om de udfordringer og dilemmaer, som Anden Verdenskrig og besættelsestiden førte med sig for herregårdene og deres ejere. Bogen afsluttes med artikler om forskellige andre herregårdsrelaterede emner og fortsætter på den måde den bredt formidlende linje, der kendetegner de andre bøger i serien. Til museets store glæde valgte Fabrikant Albert Nielsens og Hustru Anna Nielsens Fond også at støtte denne udgivelse økonomiske – ligesom de har støttet de forrige 13 bøger i serien.

Forskning og undersøgelser

Ph.d.-stipendiat Rasmus Skovgaard Jakobsen, der udfører forskningsprojektet *Reformation og adel. En undersøgelse af reformationens påvirkning af den danske adel, ca. 1525-1560'erne* (støttet af Aage og Johanne Louis-Hansens Fond og gennemført i samarbejde med Aarhus Universitet) gennemførte i 2018 den sidste og intensive fase af sit afhandlingsarbejde. Afhandlingen, der forsvares i 2019, kommer hermed til at bidrage til dansk adels-, reformations- og samfundsforskning med en række analyser af den danske adels samspil med samfundet set i lyset af en ny religions- og verdensforståelse efter Reformationen. En verdensforståelse, som har haft stor indflydelse på udviklingen af nutidens moderne samfund. Med Rasmus Skovgaard Jakobsens forskning og arbejde har Dansk Center for Herregårdsforskning føjet et vigtigt kapitel til den hidtidige viden om dansk adels udvikling – og dermed også skabt en ny indsigt i en skelsættende periode for de danske herregårde.

I løbet af 2018 blev endnu et forskningsprojekt afsluttet. Det var projektet *"Jeg synes, Diamanter passer ei paa mig". Herskabs- og kvinderoller under fremstilling i et dansk herregårdsmiljø 1830-1885.*", som blev udført af centerleder, ph.d. Signe Boeskov og var støttet af Kulturministeriets Forskningsudvalg. Projektets omdrejningspunkt var herregårdsfruen Marie Elisa Tang, der holdt til på herregården Nørre Vosborg i midten af 1800-tallet. Hun tilbragte imidlertid sin barndom og ungdom i København og gjorde først sit indtog på herregården og i rollen som herregårdsfrue som 30-årig. I over 50 år

førte hun en detaljeret dagbog, der i dag udgør et enestående kildemateriale, som har været anvendt i forskningsprojektet. Projektet har gennem Marie Elisa Tangs livshistorie belyst kvinderollens særlige betydning for datidens herskabsmiljøer samt 1800-tallets følelses- og familiepraksisser og -idealer som faktorer i herregårdsmiljøet.

Dansk Center for Herregårdsforskning har også set et nyt projekt tage form i 2018. Den 1. februar 2018 påbegyndte ph.d.-studerende Kasper Steinfeldt Tipsmark således sit ph.d.-projekt ved Aarhus Universitet om hestens kulturhistorie og rolle ved Christian 4.s hof. I to år forud for projektet var Kasper ansat som studentermedhjælper ved Dansk Center for Herregårdsforskning. Dette har bevirket, at projektet og en del af Kaspers udgivelser også inkorporerer herregårdenes heste i samme periode udover den dominerende hofvinkel, og at samarbejdet mellem forskningscenteret og Kasper glædeligvis fortsætter omkring det nye forskningsprojekt. Grundtesen bag Kaspers ph.d.-projekt, som har arbejdstitlen ”*Tidligmoderne turneringer: Equin kultur og hestens rolle ved Christian 4.s hof 1588-1648*”, er, at samspillet mellem menneske og hest ved det tidligmoderne hofs turneringer udgør en nøgle til forståelse af den europæiske adels transformation, hoffets funktioner, kongemagtens cementering og i det hele taget civilisationsprocesser i tidlig moderne tid.

Forskningsformidling

Forskningscenteret formidlede også i 2018 herregårdsforskningen via en række forskellige platforme og til forskellige målgrupper. Den 30. november kunne centeret således præsentere en ny og forbedret version af den populære hjemmeside og database www.danskeherregaarde.dk, som til centerets store glæde har omkring 700 brugere dagligt. Hjemmesiden, der har eksisteret siden 2014, fik således et tiltrængt løft, der både har lettet manøvreringen rundt på sitet, tilføjet en tematisk opbygget flade, der bringer brugeren dybere ind i herregårdens verden samt ikke mindst fået et ansigtsløft, der har givet siden et mere moderne layout. Den nye version af hjemmesiden, som blev til ved kyndig indsats fra Mikael Frausing, Marie Elkjær og Sofie Frøkjær Justesen, var også første skridt i centerets udviklingsplan for de kommende års satsning på digitalisering og ’mapping’ af herregårdene som kulturarv. Centerets efterhånden mange års erfaring med området giver muligheden for i de kommende år at udnytte dette forspring til at tænke nyt og større. Dette gælder både i forhold til at forbedre og nytænke tilbuddene til de danske brugere, som erfaringsmæssigt både er forskere og almindeligt interesserede danskere, og til at bringe de digitale tiltag ud over landegrænserne og indlede samarbejde med europæiske partnere.

I april 2018 havde forskningscenteret fornøjelsen af at afholde arrangementet ”*Appetitivækkende historie og historisk spisning på 1800-tallets herregård*” i Gammel Estrups Riddersal. Her blev historien om de store kongelige besøg på de danske herregårde i 1800-tallet fortalt via foredrag, mad og stemning. Aftenens værtspar, Signe Boeskov fra Dansk Center for Herregårdsforskning, og Jesper Munk Andersen fra Reventlow-Museet, Museum Lolland-Falster, fortalte således om, hvordan man i midten af 1800-tallet forberedte og afholdt de store besøg og middage i herregårdenes eksklusive rammer. Menuen var inspireret af virkelige menuer fra fortidens kongelige tafler, og serveringspersonalet var herregårdshistorikere, som agerede lakajer, taffeldækkere og tjenere for en aften. Arrangementet, som var støttet af Uddannelses- og Forskningsministeriet blev meget hurtigt overtegnet.

Som de foregående år har centeret også i 2018 gennemført flere populære busture og herregårdsbesøg, hvor deltagerne fulgte med eksperterne ud på herregårdene og fik indsigt i husenes og landskabets historie. I 2018 blev konceptet udvidet med tilbuddet ”Dansk Center for Herregårdsforskning går i luften”, hvor ph.d.-stipendiat Kasper Steinfeldt Tipsmark formidlede herregårdshistorien via eksklusive luftture med overflyvninger over det midtjyske herregårdslandskab.

Dansk Center for Herregårdsforskning indledte i 2018 et samarbejde med projektet Trap Danmark, der indebærer, at centeret skulle være leverandør af herregårdsbeskrivelser til det omfattende bogværk. Centerets

personale har således løbende gennem året leveret præsentationer af danske herregårde, der vil udkomme i værkets forskellige bind fremover. Centerets forskere har ligeledes via en række foredrag, oplæg og publikationer formidlet herregårdshistorien og centerets arbejde i både faglige og populære kredse gennem hele 2018. Ved den store konference *Dansk Historikermøde*, hvor historikere fra en lang række danske fagmiljøer udvekslede resultater og erfaringer i tre dage i august, optrådte centerets team i samlet flok med sessionen *Herregårdshistorie. Museumsforskningen, formidlingen og materialiteten*. Her blev en række af centerets forskningsfelter – fra reformationstidens adel til herregårdene i dag – præsenteret, ligesom centerets erfaringer som museumsforskningsinstitution gennem 14 år blev delt. Den 30. november udkom det 14. bind af *Herregårdshistorie* med en fagfællebedømt sektion, der samlede artikler om herregårdens kvinder gennem fem århundreder. Sektionen var redigeret og sammensat af centerets Rasmus Skovgaard Jakobsen og Kristine Dyrmann, og flere af centerets forskere bidrog med artikler hertil.

Forskningsnetværk og -samarbejde

Netværk mellem herregårdsforskere, kulturarvsformidlere og kulturarvsudviklere på tværs af lande-, institutions- og faggrænser er et voksende felt for forskningscenteret. Netværket ENCOUNTER (European Network for Country House and Estate Research) blev stiftet i oktober 2015 på initiativ af forskningscenteret, der hermed nåede en længe ønsket milepæl. Formålet med netværket er at danne europæiske partnerskaber mellem forskere og kulturinstitutioner, der deler en faglig interesse i godsernes og herregårdenes fortid og nutid og at bygge bro mellem forskellige faglige perspektiver og sektorer. Netværket har siden sin stiftelse opretholdt et flot niveau, idet det har en løbende tilgang af medlemmer fra en lang række europæiske lande og en flittig udveksling af nyheder og resultater, ligesom der afholdes to internationale workshops, seminarer eller konferencer årligt. I 2018 mødtes medlemmer af netværket i maj måned i Ærkebispegården i Trondhjem til diskussion af emnet *”Slotte, Herregårde og Religion”* samt studietur til norske herregårdsmiljøer. I oktober blev den fjerde store ENCOUNTER-konference afholdt ved Europauniversitetet i Frankfurt (Oder) på grænsen mellem Tyskland og Polen. Konferencens emne, *”Managing Manorial Heritage”* tiltrak en lang række af europæiske kulturarvsprofessionelle og kulturarvsforskere, der i fire dage diskuterede herregårdene som kulturarv og kulturarvens muligheder og udfordringer. Senere bragte konferencens studietur deltagerne ud i herregårdslandskabet, hvor de kunne erfare konsekvenserne for kulturarven på baggrund af den østeuropæiske tid under ”jernetæppet”. Konferencen blev åbnet af delstaten Brandenburgs minister for videnskab, forskning og kultur, Martina Münch, og begivenheden tiltrak sig i det hele taget pressemæssig opmærksomhed i Brandenburg og nationalt i Tyskland.

I januar 2018 indleverede et partnerskab på seks lande med en række universitets-, museums- og kulturarvspartnerne i hvert land for anden gang en stor EU-ansøgning om støtte til et fælles ph.d.-uddannelsesprogram på tværs af universitets- og kulturarvsbrancherne. Ansøgningen gik ikke igennem, men fik god feedback, og da det er erfaringen med dette EU-program, at ansøgninger typisk har bedst succesrate efter 3-5 optimeringsrunder, vedtog konsortiet at indlevere en forbedret ansøgning i januar 2019. Dansk Center for Herregårdsforskning var i denne omgang sammen med Aarhus Universitet projektleder for ansøgningen, og alle parter håber på en positiv afgørelse i løbet af 2019. Netværkssamarbejdet har også resulteret i udarbejdelsen af en publikation, som udgives i begyndelsen af 2019 under titlen *Estate Landscapes in Northern Europe*. I 2018 var alle midler til publikationen sikret, og alle dele af publikationen blev produceret. Aarhus Universitetsforlag udgiver antologien, og det forventes, at bogen bliver første bind i en ny serie, der formidler ENCOUNTERs resultater af arbejdet med den europæiske herregård.

Dansk Center for Herregårdsforskning er sekretariat og partner for conference- og netværksfællesskabet *Nordisk Slots- og Herregårdssymposium* og det danske netværk *Slots- og Herregårdsforum*. Det nordiske netværk afholdt et særdeles velbesøgt symposium i august i Östergötland,

Sverige, omhandlende fortidens nordiske herregårdsmiljø i et internationalt perspektiv. Det danske netværk mødtes omkring seminaret *Besættelsestiden og de danske herregårde* på Fussingø, Østjylland i maj.

Samlingen – indsamling, bevaring og registrering

Gennem de seneste 10 år har museet koncentreret sin primære indsats inden for indsamling, bevaring (bygningen, interiørerne og genstandene) og formidling i *Generalplan 2.0*. Museets aktive indsamling knyttede sig i 2018 således til det sidste afsnit af *Generalplan 2.0*, hvor fokus var på perioden efter første verdenskrig og frem til cirka 1930. På Gammel Estrup blev det en skelsættende periode, hvor herregården rykkede ind i de moderne tider, og hvor man fik følgerne af *Lensafløsningsloven* af 1919 at føle.

I 1918 overtog Christen greve Scheel (1853-1926) Gammel Estrup efter moderens død samme år. Sammen med sin hustru, grevinde Emma, og de yngste døtre flyttede greven ind på slægtens gamle herregård. Med den nye generation kom nye tider til Gammel Estrup. Nok var greven 65 år gammel, men de unge komtesser pustede hurtigt nyt liv i de gamle bygninger. Ikke mindst når de fik besøg af deres unge venner fra København. Så blev der liv og glade dage, og tonerne fra den nymodens grammofon genlød i sale og gemakker. Greven overtog Gammel Estrup i en periode, der bød på store forandringer for herregårdene. Ved indgangen til 1900-tallet stod samfundet på tærsklen til moderne tider, og industrialiseringen buldrede derudaf. Mange herregårde gik forrest i udviklingen af landbrug og industri, og herregårdene var ofte stedet, hvor moderne tiltag blev introduceret i lokalområderne. Den lokale godsejer var som regel blandt de første, der fik telefon, indlagt el og vand, og som fik bil. Samtidig byggede herregårdsmiljøet på århundrede gamle traditioner, og mødet mellem det nye og det gamle afspejledes i den måde, man indrettede sig i hovedbygningerne. I de herskabelige stuer stod telefonen og grammofonen således midt imellem familiens fornemme gamle møbler og slægtsportrætter.

For herregårdene fik fremgangstiderne en brat afslutning. Omkring 1919 blev *Lensafløsningsloven* vedtaget. Loven fik fatale konsekvenser for mange herregårde. Ikke mindst for Gammel Estrup, hvor familien efter grev Christens død i 1926 måtte sælge godset efter næsten 600 år i familiens eje. Efter salget tog arvingerne de møbler, malerier og så videre, som de ville have. Resten blev solgt på auktioner, hvoraf den største blev afholdt på Charlottenborg i København i november 1926.

Dette sidste kapitel om Scheelernes tid på Gammel Estrup bliver i dag fortalt i *Herreværelset*, *Rygetårnet* og *Atelieret* på anden sal i hovedbygningen. Trods det maskuline navn fungerede *Herreværelset* som familiens foretrukne dagligstue, hvor man samledes efter frokost og middag og drak kaffe og likør. *Herreværelset* havde tidligere været mændenes domæne, hvor kvinderne ikke kom. Men på dette tidspunkt gik rummets funktion mere og mere i retning af hele familiens dagligstue. Det var dog kun, når husherren var til stede, ellers brugte man andre rum, og i *Herreværelset* på Gammel Estrup var der i 1926 stadig lidt af det maskuline præg bevaret, idet grevens geværskab havde fået lov at blive stående.

Udgangspunktet for museets indsamling til denne periode var dels en vurdering af boet efter Christen Scheel fra foråret 1926, dels kataloget Charlottenborgauktionen i november 1926. Dertil kom en række fotografier taget på foranledning af den sidste greves svigersøn, Valdemar Uttental. Han fik efter grevens død taget billeder af en række af hovedbygningens interiører, herunder *Herreværelset* og *Rygetårnet*. I vurderingen af boet efter greven er møbler, malerier og andre genstande listet op rum for rum, og sammen med fotografierne gav det en enestående mulighed for at finde ud af, hvordan et herregårdshjem som Gammel Estrup, der havde været i den samme families eje i næsten 600 år, var indrettet omkring 1920. Et tydeligt træk var, at slægtens gamle møbler, malede portrætter og så videre stadig var at finde i rummene, men de var nu blevet suppleret med den ”nye” families ejendele så som grammofonen, fotografier elektriske lamper med videre. Efter en grundig granskning af museets eksisterende samling af møbler og genstande fra perioden, gik jagten ind på de genstande, der manglede i samlingen. Som noget af det første lykkedes det gennem efterlysning at finde frem til en lysekroner magen til den, som var beskrevet i boopgørelsen fra 1926,

og som figurerede på fotografiet af *Herreværelset*. Lysekronen havde den rette proveniens, idet den oprindeligt stammede fra herregården Ålholm på Lolland. Før den kunne udstilles, måtte lysekronen restaureres, da den var i temmelig dårlig stand. Af fotografiet fra 1926 fremgår det, at lysekronen også i 1926 var beregnet til levende lys og altså ikke lavet om til el, som flere andre lyskilder på Gammel Estrup blev det efter, man fik lagt el ind i 1918. Det var til gengæld to høje og kraftige kandelabere, der var afbilledet på fotografiet fra 1926. De samme lysestager findes også på et fotografi fra 1918 FØR, man fik lagt el ind, og her er der stearinlys i. Men da grev Christen efter sin mors død fik lagt el ind i huset, lavede man åbenbart de pompøse stager om til lamper med elektriske pærer og små fine stoflampeskærme. Desværre fandtes kandelaberne ikke længere på Gammel Estrup, men igen var der held til at finde to meget lignende stager til *Herreværelset*. Således kunne museet fortælle historien om, hvorledes man på herregårdene tilpassede de gamle fornemme arvestykker til de moderne tider. Men der kom også nye ting til, som for eksempel en gramfon, der ifølge boopgørelsen fra 1926 var placeret i *Herreværelset*. At grammoderen var ny og spændende og en kilde til stor underholdning, som flere beretninger fra herregårdsmiljøet på dette tidspunkt vidner om. I en beretning fra 1918 fra herregården Nedergård fortæller en barnefrøken, at hun og det fireårige herskabsbarn, hun passede, hver dag efter middagen fik lov til at komme ind i stuen en times tid og lytte til operamusik fra grammoderen. Og fra beretninger fra ansatte på Gammel Estrup fra 1920'erne vides, at grammoderen gav liv og glade dage på herregården, når de unge komtesser havde besøg af deres venner fra København. Det var derfor en central genstand for museets samling om herskabslivet i 1920'erne, og i foråret lykkedes det heldigvis at finde frem til en meget fin gramfon fra perioden med en smuk grøn tragt med plader til. Med så mange år på bagen var grammoderen naturligvis sart og kunne ikke holde til at stå og spille i udstillingen. I stedet for blev der lagt et lydspor med gamle optagelser af musik fra tiden ind i en kasse med afspiller og højttaler. Således danner musikken en lydkulisse i *Herreværelset*, der giver rummet en stemning og atmosfære, som bringer de besøgende tættere på de mennesker, der levede deres daglige liv i rummet. Netop det at tage udgangspunkt i de mennesker, der har levet i rummene, er en bevidst strategi fra museet side. Kendskabet til konkrete personer i historien og til deres liv og skæbne danner en relation til nutidens gæster, der kan spejle sig selv og deres liv i dem. Det gør erfaringsmæssigt historien mere vedkommende. Det har derfor været vigtigt at supplere museets samling med genstande, der giver et indblik i personernes liv og den måde, de levede på. For eksempel videt det fra beretninger fra ansatte på Gammel Estrup i denne periode, at grevefamilien til daglig samledes i netop *Herreværelset* efter frokost og middag og drak kaffe og likør. Af boopgørelsen kunne man se, at de naturligvis havde haft indtil flere likørsæt på herregården, men desværre var ingen af dem længere på herregården, så jagten gik ind efter et likørsæt i samme kvalitet, som det, der kunne have været på Gammel Estrup. Det blev fundet og samlet ind og står nu på bordet i *Herreværelset* sammen med grevefamiliens kaffestel. Udover at danne ramme om familielivet på Gammel Estrup var *Herreværelset* stadig grevens arbejdsværelse, og det satte sit præg på indretningen. Af boopgørelsen fremgår det som tidligere nævnt, at han stadig havde sit geværskab i værelset, og hans skrivebord var der også. Det var en vigtig pointe for indretningen og dermed livet på herregården på dette tidspunkt. Heldigvis lykkedes det for nogle år siden at erhverve et geværskab fra herregården Knuthenborg på Lolland, og et passende skrivebord fandtes også i museets samling. Men de små ting på skrivebordet som brevpresse, skrivesæt og lignende, der optrådte i boopgørelsen, og som er det, der illustrerer grevens arbejde med at skrive breve, regnskaber og så videre, fandtes ikke længere. Heldigvis var flere af de manglende ting fint beskrevet i boopgørelsen, hvilket gjorde det nemmere at finde det rigtige. Greven havde for eksempel en brevpresse i bronze, der var udformet som en fugl, og netop en sådan lykkedes det at finde sammen med en fyldepen, som var en af de nyere opfindelser i begyndelsen af 1900-tallet. Med udgangspunkt i boopgørelsen efter Christen Scheel og i fotografiet af *Herreværelset*, lykkedes det også at indsamle et antal store sofapuder, som navnlig var vigtige, når man skulle slænge sig på den divan, der var opstillet midt i stuen med et væld af puder på. I boopgørelsen er der opført ikke mindre end 13 puder alene i *Herreværelset*! Af både

boopgørelsen og fotografiet fremgik det også, at to klassiske vaser smykkede det store skab i værelset. Disse vaser fandtes heller ikke længere på Gammel Estrup, men til alt held lykkedes det at indsamle to meget lignende vaser fra herregården Ulriksholm på Østfyn.

Hvor *Herreværelset* i Christen Scheels tid på Gammel Estrup mere og mere var blevet hele familiens dagligstue, fortsatte *Rygetårnet*, der ligger i forbindelse med *Herreværelset* med at være husherrens domæne. Her kunne han trække ud og nyde sin cigaret eller cigar i ro og fred uden at belejre damerne med røgen. Rummets indretning ved 1926 er i lighed med *Herreværelset* dokumenteret i såvel boopgørelsen som på fotografiet fra samme år. Heraf fremgår det, at der blandt andet var et ægte tæppe, som udfyldte det meste af gulvpladsen. Tæppet fandtes ikke længere på herregården, men det lykkedes at anskaffe et der i udseende og alder var meget lig det oprindelige. Dertil kom også et arabisk rygebord, som var en central del af de maskuline rygeværelser på herregårdene både i løbet af 1800-tallets sidste del og begyndelsen af 1900-tallet. Bordet består af et understel med seks drejede ben og et støtteben i midten. Ovenpå ligger en smukt cisereret, rund bordplade af messing, der kan tages af. Bordet giver det orientalske præg, som man ofte ser i tidens rygeværelser, og som man forbandt med rygningen.

Endelig fik museet i forbindelse med projektet mulighed for at indsamle en aftenkjole, af fuldstændig samme type, som den, grevinde Emma havde i begyndelsen af 1920'erne. Af fotografiet fra *Herreværelset* anno 1926 ses, at der på et stort bord i midten af rummet stod en stor samling af fotografier af navnlig den nærmeste familie. På et af disse portrætfotos bærer grevinde Emma en løs silkekjole i en lys farve. Kjolen er tydeligvis en selskabskjole, og på portrættet er grevinden opstillet i *Riddersalen* klar til at blive portrætteret i sit fineste puds. Kjolen er meget karakteristisk for denne periode, hvor kvinderne med den spirende kvindefrigørelse havde smidt korsettet, og maven og brystet blev holdt fladt med brystbind og hofteholder. Kjolen hænger nærmest på skuldrene og bæltstedet er i tidens stil krøbet ned på hofterne. Den nyerhvervede elfenbensfarvede kjole fra 1920'erne er fuldstændig i samme stil og heldigvis så velbevaret, at den i dag kan udstilles i *Herreværelset* sammen med portrættet af grevinde Emma klædt på til selskab.

Genstande fra Gammel Estrup

Siden museets start i 1930 har hovedformålet med indsamlingen været at erhverve genstande, der oprindeligt kommer fra Gammel Estrup. Det er det naturligvis stadig. Indsamlingspolitikken har dog siden 2000 ændret sig til også at omfatte genstande fra landets øvrige cirka 730 herregårde. Selvom der er gået mange år, siden familien Scheel i 1926 måtte sælge Gammel Estrup og en stor del af indboet, dukker der stadigvæk møbler, malerier og andre genstande fra herregården op på auktion eller hos en privat ejer, som ønsker at forære eller sælge til museet. Det første var netop tilfældet i forsommeren 2018, da museet blev tippet om, at et maleri fra Gammel Estrup var på auktion hos det svenske auktionshus Stockholms Auktionsverk. Maleriet forestillede *tre* fuldblodsheste på en græsmark med skoven i baggrunden på Gammel Estrup. Maleren er den kendte dyremaler Carl Bøgh (1827-93), der gennem mange år havde en nær relation til Gammel Estrup. I 1880'erne var han en årligt tilbagevendende gæst hos greveparret på Gammel Estrup, hvor han flittigt malede dyr og natur. Ifølge Bøgh var landskabet omkring Gammel Estrup nemlig selve essensen af den nordiske natur. Flere gange malede Bøgh grevens kostbare fuldblodsheste, og af indskriften bag på dette maleri kan vi se, at det denne gang drejede sig om fuldblodshoppen Mirza og hendes føl Djemila og Sida efter den arabiske fuldblodshingst Efendi. Maleriet er formentlig bestilt af greven på Gammel Estrup, som har sat sine kostbare rideheste så højt, at han ønskede dem portrætteret med navns nævnelser. Der er da heller ingen tvivl om, at rideheste var nært forbundet med det at være godsejer, og familien Scheels medlemmer er ofte portrætteret til hest. Maleriet med titlen *Fuldblodshoppen Mirza* er allerede malet af Carl Bøgh i 1859, så han må have malet på Gammel Estrup i hen ved 30 år. Hvordan det gik maleriet i 1926, da en stor del af herregårdens inventar blev solgt på auktion, vides ikke. Det har ikke været muligt at finde maleriet i nogle af de eksisterende auktionskataloger, så det kan jo være blevet taget med fra Gammel Estrup af en af

den sidste greves 11 arvinger. Hvordan det til slut er endt på auktion i Sverige, vides desværre heller ikke, men heldigvis lykkedes det museet at få hammerslag på maleriet, som i dag kan opleves i det nyåbnede *Herreværelse* på anden sal.

Fra Gammel Estrup kom også en række bøger og en samling linned, der i efteråret blev indleveret af en af familiens medlemmer, Grethe Scheel. Bøgerne stammede dels fra Sophie Scheel, dels fra Jørgen Carl Scheel. Sophie Scheel var datter af Lensgreveparret Jørgen og Christiane Scheel, der beboede Gammel Estrup fra 1855. Sophie var ugift, og hun og søsteren Eleonore blev boende på Gammel Estrup sammen med moderen indtil denne døde 87 år gammel. Efter hendes død overtog sønnen Christen og hans familie Gammel Estrup, og de to søstre flyttede ud. I museets samling findes efterhånden en betydelig samling bøger fra Sophie Scheel, og samlingen vidner om en dame, der var bredt interesseret i såvel tidens litteratur som i politiske og historiske bøger. Jørgen Carl Scheel tilhører næste generation, idet han var søn af Christen Scheel, der skulle blive den sidste greve på Gammel Estrup. I modsætning til sin far, Christen, kom Jørgen meget på Gammel Estrup, mens bedstemoderen levede. Om alt var gået som forventet, skulle han have overtaget Gammel Estrup efter faderens død i 1926, men sådan skulle det som bekendt ikke gå. Jørgen købte i stedet herregården Gammel Ryomgaard på Djursland, og det er igennem hans yngste søns enke, at museet er kommet i besiddelse af bogsamlingen. Det samme er tilfældet med samlingen af linned, der består af duge, servietter og håndklæder, der alle bærer familiens Scheels monogram. Jørgen Carl Scheel til Gammel Ryomgaard var også manden bag den lille bukkeopsats fra 1896, der blev indleveret til museet i november måned. Opsatsen stammer fra en buk, der blev skudt i skovene omkring Gammel Estrup af Jørgen Scheel, der var en særdeles ivrig jæger. Museet råder over en pæn samling af opsatser fra bukke skudt af ham omkring 1900. Mange af dem er fra Gammel Estrup, når han opholdt sig hos sin bedstemor, enkegrevinden.

Fra de ansattes verden indkom i 2018 et par fine genstande med en god historie, da en af museets frivillige henvendte sig med en meget fin bowlerhat og en stok. Historien var, at giverens farmor ved navn, Boline Karlsen (født 1887), der arbejdede i køkkenet på Gammel Estrup i begyndelse af 1900-tallet, havde fået hatten og stokken af herskabet på Gammel Estrup. Boline blev gift i 1910 og sagde i den anledning sin plads op. Det kan have været i den anledning, at hun fik gaven. Imidlertid forekommer en hat og en stok som en lidt pudsig bryllupsgave, men det var ikke ualmindeligt, at tjenestefolk, der forlod herregården, for eksempel når de skulle giftes, fik en af herskabets personlige ejendele som gave. Bowlerhatten er formentlig lavet til en kvinde, da den er temmelig lille. Den er fremstillet i England og importeret af det randrusianske firma Ludvig Schou. Bowlerhatten blev oprindeligt opfundet i England i midten af 1800-tallet, hvor den tætsiddende hat havde til formål at beskytte jagtbetjente mod lavthængende grene. Man kan således sige, at bowlerhatten var en slags forløber for ridehjelm. På fotografier og malerier fra tiden, kan man da også se, at bowlerhatten blev brugt til parforcejagt og ridning generelt – af både mænd og kvinder. Bowlerhatten og ridestokken kan således meget vel have tilhørt grevinden på Gammel Estrup, som har ønsket at give Boline et minde fra tiden på herregården.

Fra de ansattes verden kom også et maleri af Gammel Estrups smedje med alleen foran. Maleriet er fra 1914 og er malet af Laurits Schmidt (1879-1952). Det viser den fine, lille smedje fra 1761, som den endnu ser ud i dag. Smedjen ligger i god afstand fra hovedbygningen, da man ikke ville risikere, at ilden fra essen satte ild til andre bygninger, og da navnlig ikke hovedbygningen. Endnu et par meget forskellige genstande fra Gammel Estrup indkom i året der gik. I efteråret fandt en af museets gæster et stykke tegl i museets urtehø. Til alt held var der et mestermærke på det lille teglstykke, nemlig hjerte og en halvmåne. Mærket afslørede, at teglet med stor sandsynlighed kommer fra Lübeckområdet, hvorfra det må være importeret i forbindelse med en af de mange om- og nybyggerier på Gammel Estrup igennem tiden. Selvom det blot er et lille stykke, og man ikke ved, hvor på herregården det kommer fra, fortæller det endnu engang i hvor høj grad, man tilbage i tiden historisk importerede varer fra udlandet, når man skulle bygge stort på herregårdene.

Årets sidste indsamling var et egetræsskab, der stammer fra Gammel Estrup. Skabet er fint udskåret med en kvinde der står med en renæssancekande og et glas på den ene låge, mens den anden låge viser en mand i nærmest romersk klædning med kappe. Manden står med sit glas fremme mod kvinden, parat til at få fyldt op. Skabet stammer sandsynligvis fra sidste halvdel af 1800-tallet og er i rigtig fin stand. Skabets rejse fra Gammel Estrup i 1926 og til den familie, der nu har valgt at give det tilbage til Gammel Estrup, kendes desværre ikke, men sandsynligheden taler for, at det er blevet solgt på en af de auktioner, der foregik på Gammel Estrup i 1926 i forbindelse med salget af herregården.

Opskriftssamlinger fra herregården

Museet har gennem mange år beskæftiget sig med herregårdenes madkultur i en kombination af teori og praksis i herregårdskøkkenet, hvor mange historiske opskrifter er blevet prøvet af. Senest udgav museet bogen *Ottilies Kogebog*, som er kulminationen på de mange års arbejde med madopskrifter fra Gammel Estrup fra begyndelsen af 1900-tallet. Det var derfor en stor glæde, da museet i april måned fik fire kogebøger fra herregårdsmiljøet foræret. Giveren var Merete Lüttichau og datteren Manon Lüttichau Blou. Merete Lüttichau boede det meste af sin barndom på herregården Tranekær på Langeland med forældrene Thea og Kai lensgreve Ahlefeldt-Laurvig, som overtog Tranekær i 1947 og flyttede ind i 1949. Tranekær var en af de få herregårde på dette tidspunkt, hvor der stadig var en herskabelig husholdning med både husjomfru og køkkenpiger i køkkenet samt oldfrue, stuepiger, barnepige og en chauffør, der også fungerede som tjener. To af kogebøgerne stammer fra familien på Tranekær, som dog indtil 1949 boede på Nordenbrogaard, en forpagtergård under Tranekær. Den første bog eller opskriftssamling havde tilhørt husjomfruen frøken Petersen, der ligesom familien kom til Tranekær i 1949. Her samlede hun et væld af opskrifter, hvoraf mange er skrevet ind i hånden, mens andre er klippet ud fra blade og aviser og klistret ind i bogen side om side med de håndskrevne opskrifter. Bogen er godt slidt og helt fyldt ud med opskrifter på alt fra porrer med ostesovs over and i hvidvinsauce til honningkage og estragon-ketchup-sild, som ifølge en tilføjelse til opskriften skulle være endnu bedre på tredjedagen. En anden af bøgerne tilhørte Thea Ahlefeldt-Laurvig, som med sirlig håndskrift har nedfældet de mange opskrifter opdelt i kategorier som supper, fiskeretter, kødretter, vildt og fjerkræ saucer, desserter, omeletter og meget andet. Listen afsluttes med et afsnit om gode husholdningsråd, hvor Thea Ahlefeldt-Laurvig har opført, hvor meget man har nået at sylte og henkoge i sommeren 1949 og årene efter. Sidst i bogen findes en liste over, hvad der er blevet serveret til bestemte selskaber på gården sammen med en liste over de inviterede gæster. Således kom man ikke for skade at servere den samme menu for de samme gæster to gange i træk.

De to sidste opskriftssamlinger stammer fra Marie Lüttichau, henholdsvis svigermor og farmor til giverne, Merete Lüttichau og Manon Lüttichau Blou. Marie Lüttichau var født Juel på herregården Hverringe på Fyn i 1900. Allerede som barn må hun have været interesseret i mad, for til sin 11-års fødselsdag fik hun en brun bog, hvor hun på forsiden har skrevet "Marie Juel, Hverringe 1/7 1911". I bogen har hun skrevet en række fortrinsvis kageopskrifter, og tilhørsforholdet til herregårdsmiljøet fornægter sig ikke, for blandt opskrifterne figurerer såvel Briocher fra Tjele og Glorupkage. Den sidste bog stammer formentlig også fra Marie Lüttichau, men der er også ældre opskrifter fra 1890'erne, der kunne stamme fra Marie Lüttichaus mor. På Gammel Estrup glæder vi os til at arbejde videre med de spændende opskriftssamlinger, som ud over at fortælle historien om kvinderne bag samlingerne også giver museet og eftertiden et indblik i udviklingen af herregårdenes madkultur op igennem 1900-tallet.

Fra herregårdsmiljøet kom også en stor samling af linned fra den fynske herregård Christiansdal (nu Dalum kloster), som i perioden fra 1764 til 1882 var i den adelige familie Benzons eje. De mange dele linned, 83 i alt, bestod af servietter, duge, håndklæder og lagener, alle med monogrammer, der forbinder samlingen med giverens familie, Castenskiold-Benzons. Fra samme familie kom også en samling på 62 glas fra omkring forrige århundredeskifte. Glassene er af slebet krystal med en balusterformet stamme, og

selve bægeret er glat med en elegant slebet efeuranke øverst. Den fine samling af glas var oprindeligt en bryllupsgave til givers bedsteforældre Ludvig H. Fr. H. Castenskiold og Clara Georgette Benzon-Bull i 1900. Glassene udfylder et hul i museets samling. Det fremgår nemlig af inventarier fra Gammel Estrup fra perioden, at man naturligvis havde store mængder af alle mulige glas lige fra rødvin- og ølglas over likørglas og whiskyglas til rhinskvinglas og madeiraglas. Mange af glassene var arvestykker, der havde været i familien og i huset i generationer, andre kom til som for eksempel bryllupsgaver. På en herregård som Gammel Estrup havde man brug for mange glas, da man ofte havde selskaber og mange gæster, der boede på herregården gennem længere tid. Desværre er museets glassamling begrænset, og tiden omkring 1900 er meget sparsomt repræsenteret. Derfor er de smukke glas fra den adelige familie Castenskiold-Benzon et kærkomment bidrag til samlingen.

En række andre genstande fra forskellige danske herregårde fandt i 2018 vej til museet. Herunder en lille bibel, der oprindeligt stammede fra herregården Mejlgaard på Djursland. Giveren fortalte, at biblen havde tilhørt hendes mormor, der var født i 1902. Hun havde fået den som barn af Clara Iuel, der var godsejerfrue på Mejlgaard i begyndelsen af 1900-tallet. Hun afholdt i sin tid på Mejlgaard børnegudstjenester, hvor også de ansattes børn deltog. Og da giverens oldemor hjalp til på Mejlgaard, blev hendes datter altså også inviteret til disse gudstjenester. Giver har fortalt, at den lille pige fik biblen af Clara Iuel som et minde om gudstjenesterne. En fin lille genstand, der bidrager til fortællingen om forholdet mellem herskab og ansatte og deres familier på herregårdene i begyndelsen af 1900-tallet. På dette tidspunkt var herregårdene endnu lokalområdets største arbejdsplads, og de udgjorde en verden for sig selv, hvor herskab og tjenestefolk var gensidigt afhængige af hinanden.

Fra de ansattes verden indkom også en kørepels, som havde tilhørt kusken på Hundsbæk ved Vejen. Det kunne jo være en kold fornøjelse at sidde på kuskæsædet i mange timer, når herskabet skulle transporteres fra sted til sted, så det var vigtigt at have en god og varm pels at holde varmen i. Fra Højbygaard på Lolland fik museet en arbejdsjournal skrevet af Kresten Østergaard, der fra 1909-10 var landvæsenselev. Som landvæsenselev opholdt han sig i en periode på herregården, hvor han skulle lære arbejdet på avlsgården, så han senere selv kunne drive et større landbrug. I den periode førte han som et led i sin uddannelse en arbejdsjournal over hver dags arbejdsopgaver. Han noterede for eksempel, hvor meget arbejdskraft fra karle, daglejere og elever, der dag for dag blev brugt på arbejde i kornmarken, magasinet, pasning af heste eller vedligehold af polakkasernerne (det var jo Lolland). For hver uge skrev han en kort rapport over ugens begivenheder. I ugen fra den 13. til den 20. februar kan man for eksempel læse, at hovedarbejdet i den uge havde været at tærskte havre, og at der i alt blev tærsket 358 tønder, hvilket betød, at man var færdige med havren. Arbejdsjournalen giver et værdifuldt billede både af den del af herregårdens verden, der knytter sig til selve driften og hverdagen blandt folkene, og af herregårdens rolle som uddannelsessteder, hvor unge mennesker blev oplært og gjort klar til deres senere karriere. Endelig fik museet i 2018 en række møbler fra omkring 1900 fra en lollandsk herregård, et maleri, der forestiller Brejningegårds portparti og til slut et fint leksikon fra den djurslandske herregård.

I 2018 iværksatte museet – som tidligere nævnt – et indsamlingsprojekt med titlen *Mit Gammel Estrup*, der skulle dokumentere lokalsamfundets forhold til herregården. Engang var herregårdene lokalområdets største arbejdsplads, og langt de fleste i det omkringliggende område havde på den ene eller den anden måde en arbejdsmæssig relation dertil. Sådan er det ikke længere, men alligevel har de fleste mennesker i nærområdet et forhold til den lokale herregård. Det kan være, at man selv eller ens forfædre har arbejdet på herregården, at man er kommet der på udflugt med skolen, spejdertroppen eller familien, eller at ens familie engang har ejet herregården. Denne nutidshistorie om herregårdene er vigtig at få dokumenteret, og derfor opfordrede museet i samarbejde med Sønderhald Egnarkiv i januar og februar alle med en historie eller fotografier, der illustrerede deres forhold til Gammel Estrup, til at møde op på museet og fortælle. Det

var der heldigvis mange, der gjorde, og museet har fået en fin samling af både beretninger og fotografier fra 1900-tallet og tiden efter.

Registrering

Genstandssamlingen er museets "skat" og det, der adskiller museer fra såvel andre dannelsesinstitutioner som attraktioner. Genstandene samles ind for at dokumentere fortiden og således sikre, at fremtidens samfund ikke bliver historieløst. De giver viden om livet for høj og lav gennem historiens århundreder, og genstandene bliver dermed den fysiske bro mellem dengang og nu. Ikke mindst gør de det muligt gennem udstillinger at fortælle historien videre til almenheden med en tredimensionalitet, der ikke er mulig at opnå via for eksempel bøger og film. Det er museets opgave og glæde at samle genstande ind, bevare dem til evig tid og samtidig at formidle den historie, de fortæller, videre til offentligheden. For dels at sikre at genstandenes historie bliver bevaret og tilgængeliggjort, dels at give et nationalt overblik over museernes samlinger, eksisterer der et fælles registreringssystem, hvori museerne beskriver den særlige historie, som er årsagen til, at genstanden er samlet ind. Registreringerne bliver dermed museernes vidensdatabase og kan bruges i forsknings- og formidlingsmæssig sammenhæng. Når genstandsregistreringen indberettes til det fælles system, gøres historien om genstandene samtidig tilgængelig for almenheden, idet alle kan gå ind og søge genstandshistorien frem via en hjemmeside. Indtil 2018 hed dette system Regin og hjemmesiden Museernes Samlinger, men i november 2018 gik det nye og længe ventede system SARA i luften som erstatning for Regin. I løbet af det første halve år af 2019 vil også den offentlige adgang til oplysninger om samlinger blive erstattet af en ny fælles indgang til SARA. Det nye system er markant anderledes end det gamle, og de af museernes medarbejdere, der arbejder med registrering, har derfor i 2018 haft mulighed for at tage et gratis kursus, som er et krav for at få adgang til systemet. Både museets registrator og den ansvarlige museumsinspektør på Gammel Estrup har gennemført kurset og er nu i fuld gang med at arbejde med det nye system og indhente det efterslæb i registreringen, der opstod, da Slots- og Kulturstyrelsen lukkede for registreringer i et halvt år fra eftersommeren 2018. Takket være en ihærdig indsats blev cirka 95% af museets samling overført til det nye system i løbet af 2018.

Bevaring

De seneste 10 år har museets bevaringsindsats hovedsagelig været knyttet til *Generalplan 2.0*. Den fredede hovedbygningen med dens interiører er museets vigtigste genstand, og samtidig det, de fleste besøgende kommer for at opleve. Her ligger den største del af museets bevaringsindsats, men også genstandsbevaringen har været en betydelig del af generalplanen. En række genstande blev derfor taget under kærlig behandling i forbindelse med gennemførelsen af den sidste etape af planen, og de "nye" rum *Herreværelset*, *Rygetårnet* og *Atelieret* åbnede for publikum. Flere møbler og andre genstande til rummene var på magasin og kunne nu komme til ære og værdighed i et passende herregårdsinteriør. Ikke mindre end fem borde blev udtaget fra magasin og gjort klar til udstilling af konservatorerne på Museum Østjylland. Alle bordene blev rensset, løse dele limet fast og de borde, der havde behov for det, blev retoucheret, hvor der var afslag i maling eller træ. De fire af bordene blev desuden poleret på de blanke sider, og et lille fint rundt bord med marmorplade og forgyldt understel blev stabiliseret og forgyldningen retoucheret. Ud over de mange borde blev også to armstole, der oprindeligt kommer fra herregården Tjele ved Viborg, taget ud af magasinet, rengjort og skader i det originale betræk udbedret. Det samme gjorde både en pompøs sofa af valnøddetræ fra herregården Valdemar Slot og en chaiselong fra herregården Holckenhavn ved Nyborg. Begge dele skulle bruges i den nye interiørudstilling i *Herreværelset*, hvor møbler som disse var nævnt i boopgørelsen efter Christen Scheels død i 1926 og afbildet på fotografiet af stuen fra samme år. På fotografiet ser man midt i rummet en chaiselong eller divan, hvorpå der skødesløst er kastet et kelimtæppe og en mængde puder, der gav indretningen et orientalsk præg. Heldigvis havde museet netop et lignende kelimtæppe i samlingen, som

ovenikøbet stammede fra grevefamilien på Gammel Estrup. Før det kunne tages i brug, skulle det imidlertid også forbi konservatorværkstedet og renses for pletter og hundehår. Til det nye udstillingsafsnit blev også en fin gammel stol fra 1700-tallet, der var betrukket med gobelinstof, sat i stand. Stolen kom oprindeligt fra Gammel Estrup, men da herregården blev solgt i 1926, havde grevens yngste datter, Lillian Scheel, fået stolen med sig. Senere kom den tilbage til Gammel Estrup, formentlig, da Lillian Scheel døde. Stolen trængte imidlertid til en kærlig hånd, og den blev renses, løse dele blev limet og løse tråde i stoffet blev lagt ned, så stoffet ikke gik yderligere i stykker. Efter endt restaurering kunne stolen indgå som en central del af interiøret i *Rygetårnet*, hvor der på fotografiet fra 1926 er afbildet – om ikke samme så dog en lignende stol. Endelig blev en meget fin klokkestreng fra sidste del af 1800-tallet konserveret i forbindelse med sidste etape af *Generalplan 2.0*. Klokkestrengen kom oprindeligt fra herregården Møllerup på Djursland. Den har hængt i en af herskabets stuer, hvor den var forbundet med klokke, der ringede og tilkaldte tjenestefolkene, når man trak i snoren. Klokkesnoren fra Møllerup er meget fint dekoreret med sorte og grå perler sat på en tyk rund snor. Øverst, hvor den er fastgjort på en anordning til selve klokken, er der påsat en sort stofroseset, som skjuler jernkrogen, som den hænger på. Nederst er klokkestrengen afsluttet med et kunstfærdigt udført håndtag. Før ophængning i *Herreværelset* blev klokkestrengen rengjort ved hjælp af (svag) trykluft og støvsugning, og samtlige perler blev renses med demineraliseret vand og vatpinde. Herefter blev alle løse perler sikret og den sorte stofroseset renses. Nu hænger klokkestrengen på plads i *Herreværelset*, hvor anordningen til klokken og snoren stadig fandtes. Her fortæller klokkesnoren om en tid, hvor der stadig kom tjenestefolk løbende, når man trak i klokkesnoren.

Udover de genstande, der blev restaureret i forbindelse med sidste etape af *Generalplan 2.0*, fik museet repareret en lille porcelænssættebakke fra 1700-tallet. Den smukt dekorerede bakke hørte til tebordet i 1700-tallet og kom oprindeligt fra Gammel Estrup. Imidlertid havde Christen Scheels datter, Elisabeth Scheel, arvet bakken og en del andet 1700-tals porcelæn, da Christen Scheel døde i 1926, og herregården blev solgt. Til museets held valgte Elisabeth Scheel, som siden 1920 havde været gift med museets senere stifter Valdemar Uttental at skænke sættebakken til museet sammen med en række fornemme testel fra 1700-tallet. Den lille bakke er nu limet, så skaden stort set ikke kan ses, og den fine lille bakke kan nu igen opleves i museets 1700-tals interiører.

Endelig kunne museet i 2018 afslutte den konservatorgennemgang af hele samlingen, som blev påbegyndt i 2017. Gennemgangen havde til formål at give et overblik over hele samlingens tilstand, hvorved en samlet strategi for museets bevaringsindsats i de kommende år kan udarbejdes.

Personale, netværk og bestyrelse

Starten af året bragte en ny bestyrelse i spil. På baggrund af en revidering af museets vedtægter året før, havde bestyrelsens sammensætning undergået en mindre forandring. Nyt var det, at dekanen for ARTS på Aarhus Universitet, Johnny Laursen, indtrådte i bestyrelsen. En anden ny mand på området var Arne Lægaard, der var udpeget af Region Midtjylland og bosiddende i Holstebro, hvor han har interessen for museer med sig fra de lokale kulturarvssteder Hjerl Hede og Nørre Vosborg. Museumsinspektør Per Seesko fra Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg var også ny i bestyrelsen, og endelig blev den nye direktør på Det Grønne Museum, Anne Bjerrekær udpeget som delegeret medlem af bestyrelsen. Formand for bestyrelsen var uændret Bent Hansen og næstformand Peter Gæmelke.

Medarbejderstaben på museet var i 2018 stort set uændret. Dog havde Mikael Frausing, som havde været ansat i Dansk Center for Herregårdsforskning siden 2010, fået andet arbejde og startede i september hos danmarkshistorien.dk. Mikael har i sin tid på museet både gennemført en ph.d. om herregårde og oplevelsesøkonomi og stået bag udviklingen af forskningscenterets kortsatsning www.danskeherregaarde.dk. Sofie Frøkjær Justesen blev i september ansat i forskningscenteret, hvor hun blandt andet arbejdede med forberedelse af netværksmødet *Nordisk Slots- og Herregårdssymposium 2019*

og med tekster til Trap DK samt med andet forefaldende fagligt arbejde. Hun er i øvrigt en ”gammel” kending af museet, idet hun tidligere både har været ansat som frontpersonale i butik og udstillingsområde og som formidler i skoletjenesten og formidlingsafdelingen. Sofie var derfor på alle måder en gevinst for stedet, da hun både er en dygtig formidler og en venlig og vellidt kollega.

I starten af oktober blev Andreas Oxnæs Damgaard ansat som museumsbetjent, idet Hans Jørgen Rasmussen var sygemeldt i en længere periode. Andreas har en baggrund som studerende ved teologi på Aarhus Universitet og ud over sine evner som museumsbetjent, viste Andreas hurtigt også at have skjulte evner som stumfilmstjerne. Han spillede nemlig en central rolle i museets lille julefilm på Facebook, hvor han sammen med museumsformidler Anders Sinding ledte efter julestemningen, der var forsvundet i forbindelse med et større oprydningsprojekt på museet.

Tre studerende fra Aarhus Universitet var i årets løb tilknyttet museet. Den ene af dem var Thomas Erthbjerg, der i samarbejde med museet skrev et produktspeciale om museumsformidling på gymnasieniveau. I specialet analyseres museets undervisning målrettet gymnasier – og samtidig udvikledes et helt nyt undervisningsforløb, som ligeledes er målrettet gymnasieniveau. Museet er taknemmelig for samarbejdet, der har betydet, at det pågældende speciale med fordel kan benyttes som inspiration for og vejledning af nye praktikanter, der starter i museets formidlingsafdeling. De to øvrige studerende var henholdsvis Mathilde Baade Høberg og Kirsten Tange Maagaard. Såvel Mathilde som Kirsten var i praktik på museet i efteråret 2018, og det var under deres praktik, hvor de begge var engageret i formidlingsafdelingen, tanken om at skrive speciale i samarbejde med museet opstod. Begge specialer skal afleveres i løbet af 2019, og museet glæder sig til at hjælpe begge studerende med at blive færdige og til at se, resultatet af deres anstrengelser i form af de to specialer. I løbet af praktikperioden arbejdede Mathilde Baade Høberg med udvikling af *Allehelgensaften*, hvor museet indledte et samarbejde med Østerskov Efterskole i Hobro. Efterskolen har en særlig linje for unge, der arbejder med rollespil, og de unge udtænkte og udviklede formidlingen af herregårdens udearealer på *Allehelgensaften*. Det kom der et meget nuanceret og spændende formidlingsprojekt ud af, som især henvendte sig til den for museer så eftertragtede gruppe af unge på 15-18 år. Denne gruppe er oftest svær at lokke på et museumsbesøg, da unge mellem 15 og 18 år traditionelt set er ”på vej ud i verden” og derfor ikke altid prioriterer lokale museer og kulturarv øverst på deres liste over mulige besøgsmaal. Kirsten Tange Maagaard arbejdede i sin praktik især med udvikling af jul på herregården – et formidlingsemne og en -form, som tiltrækker flere og flere besøgende, og som dermed også stiller større og større krav til museet om nye former og vinkler samt løbende produktudvikling for at imødekomme brugernes efterspørgsel. Set i det lys har det været ekstra interessant for museet at samarbejde med Kirsten, der via sit fag, *Kunsthistorie*, har haft mange gode nye indfaldsvinkler til opgaven.

I første halvdel af året havde museet også en aftale med Jobcenter Norddjurs om oprettelsen af et *virksomhedscenter*. Hensigten var at etablere et tættere samarbejde mellem museet og kommunen i bestræbelserne på at give jobsøgende nye faglige kompetencer inden for museumsområdet og klæde en række lokale borgere bedre på i forhold til at arbejde på et museum. Ordningen, der fungerer godt, har imidlertid måttet indstilles i en periode, da museet i efteråret ikke havde de nødvendige ressourcer til at følge tilstrækkeligt op på sagen.

Jævnt fordelt hen over året deltog flere dygtige og vellidte personer i forskellige forskningsopgaver, beskæftigelsesprojekter eller praktikordninger. Det har været en stor tilfredsstillende for museet at stifte bekendtskab med så mange dygtige og begavede mennesker, som oven i købet har interesse for kulturarven og – selvom de ikke var fastansatte på museet – har ydet en uvurderlig indsats for museet gennem året. I det hele taget kunne de utallige arrangementer, udstillinger, levendegørelser, boglanceringer og daglige publikumsbetjeninge ikke været gennemført i løbet af 2018, hvis det ikke var for en engageret og effektiv fælles indsats af disse mennesker i forening med museets faste stab og det aktive netværk af frivillige hjælpere, som også har lyst til at give en hånd med ved museets mange aktiviteter. Det er uhyre vigtigt for

museet at kunne trække på netop disse grupperes kapacitet, ressourcer og velvillige engagement, når der skal foregå noget på stedet hver dag året rundt. Gammel Estrup Danmarks Herregårdsmuseum er jo helårsdestination, som byder de besøgende på oplevelser, uanset om det er forår, sommer, efterår eller vinter – og udbuddet skal dermed gerne matche den stigende efterspørgsel efter nye kulturoplevelser, som museet oplever i disse år.

Til slut

I midten af december afholdt museet en kagebagningskonkurrence mellem to partiledere – Morten Østergaard fra Radikale Venstre og Kristian Thulesen Dahl fra Dansk Folkeparti. Udfordringen, som bestod i at bage en julesmåkage fra Ottilies Kogebog anno 1918-24, viste sig hurtigt at være den mindste del af de prøvelser, de to partiformænd skulle gennem. Varmen fra det store brændekomfur og de mange mennesker, der havde taget opstilling i *Herregårdskøkkenet* skulle snart vise sig at være langt værre at tackle. Ikke mindst for Morten Østergaard, der havde taget en ulden rullekravesweater på og derfor kæmpede bravt med at tørre sveden af panden ind i mellem arbejdet med at rulle dej ud, stikke kagerne ud og pynte dem med kanelsukker og hakkede mandler. En enkelt plade fik dog også lige i overkanten af varme, men resultatet lod sig stadig spise, hvilket dog var en ringe trøst, eftersom mesterbageren ifølge folkets dom blev Kristian Thulesen Dahl. Alt i alt var det en god og hyggelig eftermiddag, hvor de to garvede politikere beviste, at de ikke sådan lader en udfordring gå fra sig – og at de bestemt kan andet og mere end bage politiske rævekager.

<u>Regnskab 2018</u>	Tkr.
<u>Indtægter</u>	
Offentlige tilskud	4929
Private fonde mv.	7451
Egne indtægter	2382
	<hr/>
	14.762
Overført til samarbejdspartnere	-1.553
Heraf overført til bundne projektmidler	-1.253
	<hr/>
Årets indtægter i alt	11.956
<u>Omkostninger</u>	
Forskning, formidling, indsamling, bevaring og registrering	6.384
Øvrige omkostninger	5.358
	<hr/>
Omkostninger i alt	11.742
Resultat før renter	214
Renteindtægter	18
	<hr/>
Årets resultat før resultatdisponering	232
<u>Resultatdisponering</u>	
Overført til bundne projekter	282
Overført til fra bundne projekter	82
	<hr/>
Året resultat efter resultatdisponering	32
	<hr/>